

DE PRO
uidentiã diuina
Liber.

A IOANNE FABR
BRICIO MONTANO, Cl
ue Tigurino, Curiã Rhetor
um conscriptus.

ANNO DOMINI

M. D. LXIII

Jois Fabriij Montani.

*Adort. aben
No 2. et in botica...*

DE PROVIDENTIA DEI

gnitæ aut perspectæ. Sese Imperato-
rem pro ciuili suo capite agnoscere,
cum quo iam nunc per legatos suos
de concilio Christiano, legitimo, li-
beroq̃, nõ pontificio & adulterino
agere cœpissent. *POL.* Quid hoc mō-
stri est? olim cum Germani haben-
tur barbari, præterq̃ vernaculam lin-
guam nullam callerent aliam, ponti-
ficis legatos, latinè quantum uis lo-
quentes, percipiebant tamè, vel sine
interprete: nunc cum linguarum stu-
dium in Germania passim effloruit,
Pontifex & ipsi sese mutuò intelli-
gere amplius nequeunt. *THEOC.*
Est quoddã doctrinæ genus quo e-
tiam dediscendo proficimus. Sed ad
ea accedo, quæ in Anglia nuper ad-
modum acciderunt. *POLYC.* Aures
arrigo. *THEO.* Pontifex illuc itidem
ut in Germaniam legatum suum mi-
ferat, cui Rex Philippus (procul du-
bio sic ut faceret à pōtifice exoratus)
litteris suis ad Serenissimam Angliæ
regi-

reginam, peramãter scriptis, aditum
 viamq̃ sternere parauerat: Regina ve
 rò nec Philippi regis preces, in tra pe
 ctus, nec Pontificis legatum in tra re
 gnum admisit: quod responderet, si
 bi cum pontifice eiusq̃ Concilio ni
 hil planè esse negotij, istiusq̃ sui con
 silij Christiani & pij, se breui toti ter
 rarum orbi, publicè edito in hoc li
 bro, rationem reddituram. *POLYC.*
 Incredibilia dictu audire mihi vide
 rer, nisi quibus authoribus tu didi
 cisses, iam antè mihi constaret. In
 gens certè rerum facta est commu
 tatio, modo à foemina ridetur, qui nō
 ita pridem Christianos monarchas
 ludificabat ipse. Succurrit illud Ver
 gilianum: Dux foemina facti. Perge
 porrò recitare si quid de Scotico re
 gno comperti habes, nam & illius
σκότος Euangelij sol radijs suis illu
 strasse perhibetur. *THEOC.* Serò qui
 dem Deus illam gentem respexit, sed
 adeò benignè tamen, & clementer,

DE PROVIDENTIA DEI

adde etiam tam mirabiliter, & potēter, vt res ad omnem posteritatem memoria digna sit sempiterna. Angli Scotiq; antehac (vt scis) capitali odio à se mutuo dissidebant, adeò vt infestis signis, non rarò de summa rei inter se decernerent: nunc verbi diuini gladio, vtraq; gens subacta, Christi saluatoris sui leges & imperium, tanta animorum consensione in se recepit, vt nihil illis sit coniunctius, quibus iam ante nihil erat disiunctius. Laudatur Scotorum præcipue constantia, & secundum Deum pietas erga reginam longe maxima. Miserunt ad eam legationem amplissimam, rogatum vt in regnum redeat, atque suis subditis omnia obsequia clemēter expectet: qui & parati sint pro ea quam teneræ ætatis adhuc puellam armis protexerint, vitā sanguinemq; deinceps quoq; profunderē, dummodo sibi religionem integram liberamq; permittat, citiùs enim

enim se à vita quàm Christiana religione discedere cogitare. *POLYC.* Mihi quidem cōditiones satis æquæ videntur, & reginæ neutiquam aspernandæ: nam principibus quidem parere necesse est, sed ita tamen, ne ab obedientia diuina exorbitemus. Sed perge dicere quæ aliunde habeas.

THEOC. De Polonia non est quod repetam, quæ pridie ex me prolixè audisti. Felices admodū progressus religio Christiana facit, feliciores etiam factura, nisi quidam præstigiator, cui apud nos Germanos ex re nomen est, ambitione sua cursum eius nō nihil esset remoratus: Sed Dei gratia, homo ille ex virtutibus suis, cordatis pijsq; hominibus iam nunc innotuit. *POLYC.* audire aueo quid Gallia nobis parturiam *THEOC.* Ilias est futura si singula pertexam, summa sequar fastigia. Quos motus, quasq; turbas, superior annus nostris illic dederit dicere supersedeo,

bricis lapsu, desuper impeti, ictuq; violento subito extingui. Atqui si visilla lethalis, quam supra necessitate appellauimus, diuinitus importatur, antecedentia quoque ad consequens illud aliquem respectum habere conuenienter oportet. Sic qui via ingreditur, quæ ei fatalis est, qui pugnam capessit sibi suisq; exitiosam, et si cum ratione deliberat, occulta tamen & tacita quadam vi ad id inducitur, cuius euentum postea periclitatur. Et exempla commemorare possem, quibus ceu argumentis conuincere, tales inopinatos exitus, ut maxime videantur fortuiti, nihil fortuiti tamen in se continere. Sed ad scripturam me refero, cuius autoritas merito nobis debet esse sacrosancta. Hæc ipsa deo vitam, mortem, consilia, euentus, omnes denique actiones nostras, tanquam summo rectori in vniuersum submittit. Nonne quoties deo nos nostraq; precibus committimus, toties vniue-

DE PROVIDENTIA DEI

ſtatis totius ſummã (quod in nobis
eſt) eidem deferimus. Locos ſi legere
voles, en præſto ſunt. 1. Samuel. 2. Ie-
rem. 10. Prouerb. 16. 21. Pſal. 127. Sed
quid refert omnes locos accumula-
re? Sexcenti ſunt qui faciunt ad inſti-
tutum noſtrum, vnus tamẽ ſit inſtar
omnium: Caput nonum libri primi
Samuelis, tibi proponas velim, in
quo de regis creatione agitur. Sau-
lem Deus imperio deſtinarat, quæ-
cunque ergo circa Saulem contige-
re, habet ſe tanquam media ad ſuum
finem. Et primus quidem actus aſi-
nis detur, quæ deuiæ palantes, inter
paſcendũ ſolito longius aberrarunt.
Atqui hic error à Deo regitur. Quid
audio (dices) ſtupidũ ne vecorsq̃
hoc animal, ei curæ eſſe, cuius ſapien-
tiam non capit vniuerſus orbis? Sic
eſt omnino. Nam quò Dei ſapientia
eſt immenſior, quò maietas eius au-
guſtior & magnificentior, eò minus
rerum creatarum ab eius regimi-
ne

ne eximendum cenſeo : hæc ad cor-
uos, hæc ad paſſeres, viliffimum ge-
nus volucrū, ſeſe extendit. Sed pro-
grediamur amplius. Quod Saul iu-
betur amiſſas aſinas quærere, quod
viæ comitem ſibi famulum aſciſce-
re, quod parenti volens morem ge-
rit, quod ſimul iter ingrediuntur,
quod ambages faciunt, quod varias
quærēdi vias fruſtra inſiſtunt, quod
pedetentim in eum locū deueniunt,
qui ex vicinitate prophetæ eos ad-
monere poterat, quod eius adeundi
conſiliū capiunt, quod munera ada-
ptant, quod Sicli pars in parato eſt,
in vniuerſum Dei ſunt opera. Sed ne
puellæ quidem temerè aquatū pro-
dière, quarum indicio quod reliquū
viæ erat, Saul cum famulo gnauiter
capſit. Quid quæſo magis fortui-
tum videtur, quàm aquæ defectu do-
mo progredi, ſitulam ingurgitare,
greges adaquare? Et tamen Rebecca
hæc agens, Iſaco ſuo ceſſit in coniu-

DE PROVIDENTIA DEI

gem: Moses in Ziporam suam apud puteum incidit: Samaritana Christo ad puteum defidenti superuenit. In quibus singulis quanta sit prouidentia, res testatur ipsa. Nec qui lambendo biberunt, vt in historia iudicum legitur, temerè ad id faciendum inducti sunt. Nec qui ad Nilum aquatum procedunt, atque Crocodylis abripiuntur, nec qui fluuijs aut fontibus immerguntur, ad eos casu venisse existimandi sunt. Propterea quod moriendi necessitas, non nisi ijs incubat, quibus Deus destinato immittit. Et quoniam de puteis nobis sermo est, dicam quæ mihi acciderunt admodum puero. Humilior eram quàm quod possem urnã, quæ perticæ illigata super os putei impendebat, manu contingere, crepidines ergo putei conscendere paro, ibi cum urnam preno, ipsa mobilis, contactum effugit, ego excutior præcepsq; ruo. Cohorreo quoties fatalem

lem hunc casum reminiscor. Solent illis in locis, oras puteorum, trabibus mutuo confertis frequenter includere, harum vna ex supremis, soluta compage, pridie eius diei in puteum deciderat, sic trabis casum meus subsequitur. Quod verò illa trāsuersum puteum occupasset, egoq; præceps ruissem, mirabantur quotquot inspiciebant, & considerabant qui fieri potuisset, quod inter cadendum trabem non contigissem, post fluctuationem verò ad eam vltro delatus, diuaricatis cruribus ei tantisper insedissem, donec à parentibus & vicinis mihi tandem subueniretur. Illi demittebant qui funibus me illigaret, quibus implicatus postea extraheretur. Sic multa Dei miracula in hoc vno facto simul concurrunt. Hæc mater mea probè animaduertens, quod pia esset multaq; lectionis mulier, puero mihi identidem ingeminans, vsque suggerebat, Dei

DE PROVIDENTIA DEI

providentiam agnoscerem, quæ me proculdubio, hisce progymnasmatibus ad maiora documenta præparare voluisset. Sic Deus parètes meos docere voluit, non tantum in illorum cura situm fuisse, quantum in sua ipsius tutela & benevolentia. Me verò nõ obscure admonuit, cui porrò omnem meam vitam deberem, ei utique, cuius beneficio nõ modò viverem, sed penè miraculose viverẽ: hãc quoque non inuitus pro nominis illius gloria deponerem, qui ne inglorius morerer, eandem mihi in hunc usq; diem clementer prorogasset. Ei me meaq; deinceps lubens committerem, qui suam erga me meosq; bonitatem, tam illustri declarasset argumento. Sed eò vnde digressus sum revertor tandem. Cogitare potes quanta vis sit, quæ minutissima quoque temporum puncta tam exactè ponderet, ut futuros quosq; rerum eventus cum causis suis strictissimè connectat

ceu capillitio inteſta, oſſa fracta ex
 capite extrahit, cum thure & vino
 impoſita. Sed tamẽ hæc quoq̃, ſicut
 & alia innumera, ad diuinæ prou-
 dentiaẽ contemplationem pertinẽt,
 cuius tamen longiorem commenta-
 tionem ſemel iam miſſam fecimus.
THEO. Solebamus ferẽ Polycarpe
 quotannis alpes noſtras ſimul inui-
 ſere, ſed præſens annus, quod eſſet
 turbulentior, hanc voluptatem no-
 bis adhuc inuidit. *POLYC.* Ego mon-
 tanis iſtis deambulatũnculis mirifi-
 cẽ delector, hancq̃ animi remiſſio-
 nem, quæ voluptatem pari vtilitate
 moderatur, honeſtiſſimam ſemper
 duxi. *THEO C.* Cuius tu verò putas
 voluptatis eſſe in ſublimi poſitos,
 vno obtutu ex alto deſpicere, quic-
 quid ſubiecta prata viriditatis, vm-
 broſæ valles opacitatis, comãtes ſyl-
 uæ reſſuum: quicquid aëris deni-
 que regio, ſcopulorum ſolitudo, la-
 ticum perennitas, fluminumlympi-

DE PROVIDENTIA DEI

ditas, lacuū capacitas, camporū vastitas, oppidorū, ædificiorū, viarum, situs, cultus, ornatus, serenitatis, horroris, perspicuitatis, amœnitatis, profunditatis, immésitatis, antiquitatis, decoris & elegantia, vno complexu lógè lateq; cōprehendunt. Nec verò minor est auriū voluptas: illic armentum bubulū, lanigeri greges, caprinae pecudes, arguta tintinnabula, pascentiū gestamina. Sonore volucres, Spirātes auræ, ex alto cadētes riuuli, suos mugitus, balatus, tinnitus, concentus, sybila, murmura, certatim cōmiscunt, ingemināt valles, respōsant syluæ, aggemūt cauernæ, resultāt scopuli, vicinoq; caue cōcursant æthere voces. Sed vtilitas nō mediocris est, totius naturæ quasi chorū, spectandum cōtemplandumq; velut in theatrū producere, sicq; dei cōditoris magnificētiā rectius cognoscere. Plātæ verò vbi felicius proueniūt q̄ in montibus? Vbi frequentiores, præstantiores, sa-

res, salubriores, efficaciore & magis
 aromaticę? hi Doronicū nobis, hi Gē
 tianā suppeditāt, varij generis plan-
 tā. Hi Plantaginē aromaticam, Cētau-
 reum maius, Raponticū vulgò dictū,
 Rhabarbarū, Sefeli Peloponesiacū,
 Eleborū, lunarias omnis generis, Luā
 moschatā, & ne singula persequar, in-
 gentē præterea vim, florum, radicū,
 fruticumq; benignè nobis submini-
 strant. Sed stultū me qui hæc apud te
 Polycarpe, cum non uallis, nō lym-
 phula, nostri non sit conscia: nō sal-
 tus, nō iugum, nō cacumē, quod nō
 simul penetrauimus, perreptaui-
 mus, superaui-*mus*. *POL.* Grata mihi fuit
 hæc cōmemoratio, quæ pristinæ vo-
 luptatis memoria me nō nihil delini-
 uit. Sic quas corpore nō adire datur,
 animo saltē cōtingemus alpes. *THE.*
 Tu verò ne quid naturalis contem-
 plationis tibi deesset, pro Raponti-
 co, lunariaq; Græca odorata, (quæ
 duo cum doctore medico nostro,

DE PROVIDENTIA DEI

in montis aduersi conualle vestiga-
bas) in vrsam incidisti, geminis comi-
tatam catulis, sed impunè tamen tu-
listis, quod à vivobis temperaretis.
Po. Scis tu laterum obiectu, præcipites
admodum scopulos vtrinque in subli-
mè exurgere, sic vt effugij nullus pa-
teret exitus. Sed ipsa collectis catu-
lis, clunibus insidens, nos aliquan-
diu contuebatur: nos quoque quod
inermes essemus, in mutuò obtutu
aliquantis per hæsimus, tãdem quod
illa ex conspectu nostro sese proripe-
ret, vallis iter omne relegimus, exque
præcipitio in plana nos recepimus.
Ibi Ramnus erat proxima, quã quo-
ties cõspicor, toties Deum compre-
cor, ne patiatur hostium nostrorum
spinas, in Ramnũ excrescere: scis au-
tem hanc spinã arborefcere, & spissi-
tudine truncos adæquare. Mox de-
hinc linaria violacea conspicitur, ex
inde poligalum nostrum, non pro-
cul inde lingulaca Plinij & simul in-
numera